

УДК 378.32

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-1.24>**І. М. Данилюк**викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
гуманітарного факультету
Національної академії Національної гвардії України

ПЕДАГОГІЧНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПІДЛЕГЛИМИ НА ОСНОВІ ПРОБЛЕМНОГО ПІДХОДУ

У статті проведено аналіз застосування проблемного підходу в підготовці майбутніх офіцерів Національної гвардії України до службово-бойової діяльності. Зазначено, що офіцери цього військового формування України залучаються сьогодні до виконання різноманітних поліфункціональних завдань, що потребують розвинутого мислення, психологічної стійкості та гнучкості поведінки.

Для визначення сутності проблемного підходу проведено історичний аналіз наукової літератури. Розглянуто різні наукові парадигми до застосування проблемного підходу в підготовці майбутніх фахівців у ЗВО.

Наведено та розкрито педагогічну технологію проблемного навчання курсантів дисципліні «Інформаційно-пропагандистське забезпечення». Визначено такі види зростання ступеня проблемності на заняттях: проблемний виклад знань викладачами в поєднанні з репродуктивною діяльністю курсантів; проблемний виклад у поєднанні із самостійною роботою курсантів (за зразком); комбіноване заняття (проблемний виклад у поєднанні з реконструктивно-варіативною діяльністю курсантів); частково-пошукова діяльність курсантів.

Зазначено, що спроектована педагогічна технологія проблемного навчання курсантів дисципліні «Інформаційно-пропагандистське забезпечення» базується на таких трьох рівнях: науковому, теоретико-методичному та практиологічному. Базис педагогічної технології включає характеристику об'єкта проектування – навчального процесу; таксономію завдань, що поетапно відображають конкретний алгоритм; педагогічні умови, що покращують навчання курсантів та створюють можливості для їх розвитку в проблемних ситуаціях; етапи індивідуалізованого і групового навчання. Така технологія включає методологічний, організаційний, технологічний, дидактичний, суб'єктний та рефлексивний компоненти.

В основу проблемного навчання курсантів на заняттях покладено проблемні ситуації службово-бойової діяльності, що мають конфліктний (внутрішній і зовнішній) та комунікативний характер. Такі проблемні ситуації стимулюють творчу активність курсантів, вмикають механізми особистісного розвитку, збільшують активність і продуктивність мислення в подоланні труднощів, що постають на шляху до мети, відображають дії професійної діяльності тощо.

Ключові слова: майбутні офіцери Національної гвардії України, професійна підготовка, проблемне навчання, педагогічна технологія, службово-бойові завдання.

Постановка проблеми. Події на Сході України та необхідність реформування силових структур України потребують переосмислення наявних проблем та концепцій підготовки військових фахівців, розроблення і впровадження сучасних педагогічних технологій та методик навчання курсантів у вищих військових навчальних закладах (далі – ВВНЗ).

Військова освіта є складовою частиною загальнодержавної системи освіти в Україні, яка призначена для відтворення кадрового потенціалу силових структур, забезпечення високої якості підготовки військових фахівців [1]. Оскільки система військової освіти інтегрована в загальнодержавну систему освіти, то випускники ВВНЗ після закінчення навчання отримують дипломи державного зразка освітніх ступенів «молодший спеціаліст», «бакалавр», «магістр» [2].

Першочергового розв'язання, на нашу думку, вимагають такі суперечності, що існують сьогодні в системі підготовки майбутніх офіцерів НГУ: між вимогами сучасної війни до військовослужбовців НГУ та існуючим рівнем їх підготовленості до виконання складних завдань; між вимогами до професійних, особистісних й індивідуально-психічних якостей, що необхідні військовослужбовцю, та їх недостатнім формуванням у ВВНЗ; між складністю завдань, що потрібно вирішувати офіцерам НГУ, та недостатнім рівнем їх підготовленості до виконання таких завдань тощо.

А сьогодні українська держава пред'являє до якостей майбутніх офіцерів НГУ такі вимоги: мати високу професійну компетентність, здатність до вирішення найскладніших завдань в екстремальних умовах, оперативно приймати рішення, знаходити оптимальні шляхи для виконання службо-

во-бойових завдань, володіти іноземною мовою, ефективно проводити індивідуальну роботу з підлеглими та взаємодіяти в колективі тощо. Тому гостро постає проблема вдосконалення професійної підготовки та визначення дидактичних підходів, які б забезпечили ефективність цього процесу у ВВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження історії становлення і розвитку військово-професійної підготовки майбутніх офіцерів в Україні проведено В. Ягуповим, М. Нецадимом, В. Толубко, Й. Варієм та іншими. Методичні основи підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах у сучасних умовах розробляють О. Диденко, Ю. Кузь, О. Бойко та інші.

У фундаментальних працях науковцями Ю. Бабанським, М. Махмутовим, В. Оконею розкрито, що застосування проблемно-пошукових методів у процесі професійної підготовки суттєво сприяє підвищенню її ефективності, бо воно відповідає завданням розвитку особистості, творчій, пошуковій, дослідницькій діяльності учнів та студентів.

Аналіз військового-наукових джерел дозволив визначити основні організаційно-педагогічні недоліки підготовки військовослужбовців військових формувань України [2; 3; 4; 5]. Однак педагогічні аспекти застосування проблемного підходу в навчанні майбутніх офіцерів НГУ виконанню службово-бойових завдань у наукових дослідженнях сьогодні розкрито не досить повно.

Мета статті – визначити сучасні підходи до концепції проблемного навчання майбутніх військових фахівців та розкрити педагогічну технологію проблемного навчання курсантів дисципліни «Інформаційно-пропагандистське забезпечення».

Виклад основного матеріалу. Сьогодні науковці для пояснення цієї концепції використовують різні терміни: метод розв'язання пізнавальних задач (Р. Нізамов), проблемне навчання (О. Матюшкін), проблемно-пошукові методи (М. Гарунов), методи проблемного навчання (С. Архангельський) тощо. Однак усі вони переконані в тому, що проблемне навчання – це один з основних способів залучення слухачів до самостійного наукового пошуку, це метод та засіб розвитку їх пізнавальної активності.

Концепція проблемного навчання, як і будь-яка інша педагогічна концепція, розкриває суб'єктивні особливості свідомості, переваги педагога або дослідника. Саме тому в педагогічній літературі даються різні визначення цього поняття, що в тій чи іншій мірі відображають відношення автора до педагогічного процесу і відповідну ієрархію освітніх цінностей.

Новий вид навчання, який отримав назву проблемного, з'явився у 50-х роках ХХ століття. Він, на думку її авторів, повинен компенсувати недо-

ліки традиційного або пояснювально-ілюстративного виду навчання. Так, В. Оконь підкреслює, що сутність цієї концепції в тому, що воно засноване не на передачі готової інформації, а на отриманні учнями певних знань та вмій шляхом вирішення теоретичних та практичних проблем [6]. Він наголошує на важливості дослідницької діяльності учня, яка змушує його ставити питання, формувати гіпотези та перевіряти їх під час практичних дій.

Перші ідеї проблемного навчання висвітлено в методах навчання Дж. Дьюї – навчання через роблення, Дж. Брунера – навчання через дослідження. Цю концепцію плідно розвивали І. Лернер, А. Матюшкін, М. Махмутов, М. Скаткін. Так, В. Єремєєва визначила такі основні переваги проблемного навчання: розвиває розумові здібності учнів як суб'єктів навчання; викликає в них інтерес до навчання і сприяє формуванню мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; пробуджує їхні творчі нахили; має різноманітний характер; формує їхні самостійність, активність і креативність; сприяє формуванню всебічно розвинутої особистості, яка в змозі вирішувати майбутні різноманітні професійні й життєві проблеми та ін. [7].

Таким чином, проблемне викладання-навчання складається з таких фрагментів діяльності суб'єктів дидактичного процесу, як: організація проблемної ситуації; формулювання проблеми; індивідуальне або групове вирішення проблеми суб'єктами учення; верифікація (перевірка, тлумачення і систематизація) отриманої інформації; використання засвоєних знань у теоретичній та практичній діяльності.

Однак проблемне навчання має і певні недоліки: його не завжди можна використовувати через складність матеріалу, що вивчається; невідповідність суб'єктів навчального процесу. Останній аспект набуває особливого значення на сучасному етапі реформування вищої освіти України. Це пов'язано, по-перше, з падінням мотивації педагогічної діяльності вчителів, по-друге, зі зниженням рівня мотивації навчально-пізнавальної діяльності молоді, по-третє, з кризою в соціально-економічній сфері в Україні взагалі та в освітній сфері зокрема.

На думку В. Ягупова, сьогодні є актуальним комплексне використання традиційного та проблемного навчання, які взаємно доповнюють одне одного і компенсують такі недоліки [8]. Саме такого підходу все більше вимагає професійна підготовка офіцерів НГУ у ВВНЗ, бо це – єдність пізнання, практичної діяльності, соціально-психологічних відносин, виховання, розвитку та керівництва підготовкою курсантів. Таке навчання все більше набуває проблемно-діяльнісного характеру.

Для повного розуміння переваг та особливостей маємо зробити порівняння традиційного та проблемного навчання. Для цього представимо основні положення традиційного навчання, а це такі: навчальний матеріал дається у готовому вигляді, педагог головну увагу звертає на програму навчання; під час учення виникають певні прогалини, завади та труднощі, які викликані тимчасовим виключенням курсанта з процесу навчання; темп навчання залежить від навчальної програми; контроль навчальних досягнень тільки частково пов'язаний з процесом навчання; він не є складником цього процесу; відсутність можливості забезпечення воїнів стовідсотковими позитивними результатами; найбільшу трудність викликає використання інформації на практиці.

І наведемо основні положення проблемного навчання курсантів, отже, це: новий навчальний матеріал курсанти отримують під час вирішення теоретичних та практичних проблем; під час вирішення проблеми курсанти долають усі труднощі, їхня активність і самостійність досягають тут високого рівня; темп навчання залежить від індивідуально-психічних якостей; підвищена активність курсантів сприяє розвитку позитивних мотивів навчальної діяльності, зменшує необхідність формальної перевірки результатів; результати навчання є досить високими та стійкими. Курсанти легше використовують отримані знання на практиці та розвивають свої вміння і творчі здібності.

Отже, головний недолік традиційного навчання – це слабка реалізація розвивальної функції навчального процесу, тому що навчальна діяльність курсантів має переважно репродуктивний характер. А під час проблемного навчання педагог не дає готових знань, а організує їх пошук курсантами шляхом спостереження, аналізу фактів, активної розумової діяльності.

Процес навчання, навчально-пізнавальна діяльність уподібнюються науковому пошуку і характеризуються через такі поняття, як: проблема, проблемна ситуація, гіпотеза, засоби вирішення, експеримент, результати пошуку та ін.

Дії ж викладача під час застосування концепції проблемного навчання курсантів зводяться до таких кроків: він створює проблемну ситуацію; організовує обмірковування проблеми та її формулювання; організовує пошук формулювання гіпотези; організовує верифікацію (перевірку) гіпотези; організовує узагальнення результатів попередніх дій і використання отриманих знань на практиці.

Проблемне навчання як різновид пошуку також передбачає формулювання гіпотези та її верифікацію. Сутність гіпотез розкривається через їхні функції: евристичну, з'ясувальну, прогностичну і практичну. У зв'язку з цими характеристиками гіпотези її формулювання, насамперед під час про-

блемного навчання, повинно мати евристичний характер. Базовими поняттями для евристичного мислення є такі логічні операції: аналогія, аналіз, синтез. Для верифікації сформульованої навчальної проблеми з курсантами необхідно організувати перевірку гіпотез. Для цього слід добирати показники, що відповідають гіпотезам.

Отже, під час проведення занять з курсантами можна використовувати такі рівні проблемного навчання: постановка проблеми та її розв'язання педагогом; створення проблеми педагогом та її спільне розв'язання; розв'язання проблемних завдань курсантами, які виникають у процесі навчання; курсанти разом із педагогом визначають проблему і самостійно її розв'язують.

Особистий досвід викладання у ВВНЗ дозволяє визначити такі види зростання ступеня проблемності на заняттях з дисципліни «Інформаційно-пропагандистське забезпечення»: проблемний виклад знань викладачами в поєднанні з репродуктивною діяльністю курсантів; проблемний виклад у поєднанні із самостійною роботою курсантів (за зразком); комбіноване заняття (проблемний виклад у поєднанні з реконструктивно-варіативною діяльністю курсантів); частково-пошукова діяльність курсантів.

Спроектована нами технологія проблемного навчання дисципліни «Інформаційно-пропагандистське забезпечення» базується таких трьох рівнях: науковому, теоретико-методичному та практиологічному. На науковому рівні обґрунтовано ієрархію цілей, зміст і методи навчання курсантів, спроектовано ідеальну модель та уявлення про її функціонування. На теоретико-методичному рівні визначено зміст, підібрано методи, засоби та організаційні форми навчання курсантів. На практиологічному рівні проведено практичну реалізацію розробленої технології, зафіксовано результат, який пройде статистичне обґрунтування.

Базис педагогічної технології навчання курсантів дисципліни «Інформаційно-пропагандистське забезпечення» включає характеристику об'єкта проектування – навчального процесу; таксономію завдань, що поетапно відображають конкретний алгоритм; педагогічні умови, що покращують навчання курсантів та створюють можливості для їх розвитку в проблемних ситуаціях; етапи індивідуалізованого і групового навчання; програму, де відображено зміст, форми, порядок навчання; систему форм, методів, засобів реалізації навчання; критерії продуктивності навчання курсантів та основні показники. Така технологія включає методологічний, організаційний, технологічний, дидактичний, суб'єктний та рефлексивний компоненти.

Розроблена педагогічна технологія спрямована на формування таких компетенцій курсантів: здатність планувати та організовувати особисту

діяльність; здатність діяти соціально відповідально та свідомо; здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня; здатність ефективно використати в процесі військового управління різні теорії в галузі комунікації; розуміння факторів, які мають позитивний чи негативний вплив на результати виконання поставленого завдання, та здатність визначити і врахувати ці фактори в конкретних умовах обстановки.

Теоретична частина технології навчання була спрямована на оволодіння системою знань щодо сутності, ролі, особливостей організації індивідуальної роботи в підрозділі НГУ. Тут здебільшого було використано положення традиційної організації навчального процесу. Друга – практична – частина була спрямована на формування у курсантів практичних умінь і навичок, опанування методики індивідуальної роботи з військовослужбовцями.

Третя частина мала самостійний характер і спрямована на вивчення матеріалів, що присвячені особливостям індивідуальної роботи з військовослужбовцями, які проявляють девіантну поведінку та відносяться до групи посиленої психологічної уваги.

Четверта частина мала рефлексивний характер, де курсанти мали змогу за тестовими методиками перевірити рівень здобутих знань. За потреби була можливість отримання консультації викладача.

В основу проблемного навчання курсантів на заняттях було покладено проблемні ситуації службово-бойової діяльності, що мають конфліктний (внутрішній та зовнішній) і комунікативний характер. Такі проблемні ситуації стимулюють творчу активність курсантів, вмикають механізми особистісного розвитку, збільшують активність та продуктивність мислення в подоланні труднощів, що постають на шляху до мети, відображають дії професійної діяльності тощо.

Для спонукання курсантів до пошукової активності під час моделювання дій на заняттях з дисципліни «Інформаційно-пропагандистське забезпечення» створювалися проблемні ситуації під час індивідуальної роботи з підлеглими, де створюються ситуації взаємодії, формуються організаційно-комунікативні способи вирішення їхніх службових, особистісних, колективних та родинних проблем тощо. Проблемні ситуації тут були двох варіантів: типові, що часто зустрічаються під час служби (відомі); нетипові ситуації, що виникають рідко, але можливі.

Для ефективного використання технології проблемного навчання дисципліни «Інформаційно-пропагандистське забезпечення» нами запропоновано реалізувати такі вимоги: відбір завдань, які є практично значущими для курсантів та майбутньої служби в НГУ; застосування елементів

проблемного навчання на різних етапах навчального процесу: під час викладення нового матеріалу, на етапі контролю, під час закріплення, самостійної роботи; використання творчих прийомів організації проблемної ситуації, що стимулюють курсантів та зацікавлюють до пошуку відповідей на складні проблеми; широкий варіативний вибір типу проблемного завдання, що пропонується курсантам.

До алгоритму організації навчально-пізнавальної діяльності на основі проблемного підходу запропоновано включити такі послідовні кроки: постановка проблеми, що потребує вирішення за розмаїтості або неточності вихідних даних; визначення перешкод різного характеру на шляху до вирішення проблеми; вибір одного з декількох варіантів вирішення проблеми; підведення курсантів до протиріччя і пошук способу його вирішення; заслуховування протилежних поглядів на проблему; розгляд питання з різних точок зору; розгляд явища або події з позиції різних курсантів або навчальних мікрогруп; порівняння, узагальнення, зіставлення фактів, висновки із ситуації.

Вибір прийому і реалізація запропонованого алгоритму в значній мірі визначається змістом навчального матеріалу, покладеного в його основу. Так, зіткнення протилежних поглядів може бути використано під час організації педагогічних, соціальних, психологічних, політичних, морально-етичних типів навчальних проблемних ситуацій. Вибір одного з декількох варіантів вирішення проблеми з організації індивідуальної роботи з підлеглими лежить в основі організації поведінкових і пізнавальних проблемних ситуацій. Розгляд одного і того ж питання з різних точок зору може служити прийомом організації науково-пізнавальних проблемних ситуацій, що лежить у сфері психології особистості, соціальної психології.

Висновки та пропозиції. Для визначення сутності проблемного підходу проведено історичний аналіз наукової літератури. Розглянуто різні наукові парадигми до застосування проблемного підходу в підготовці майбутніх фахівців у ЗВО. Наведено та розкрито педагогічну технологію проблемного навчання курсантів дисципліни «Інформаційно-пропагандистське забезпечення». Технологія проблемного навчання курсантів цієї дисципліни базується на таких трьох рівнях: науковому, теоретико-методичному та практичному. В основу проблемного навчання курсантів на заняттях покладено проблемні ситуації службово-бойової діяльності, що мають конфліктний (внутрішній та зовнішній) і комунікативний характер. Надалі планується розроблення проблемних завдань, що забезпечують проведення практичних завдань з курсантами із зазначеної дисципліни.

Список використаної літератури:

1. Платонов І.В. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності. *Психологія*. 2010. Вип. 11. С. 320–326.
2. Серветник Р.М. Моделювання підготовки військових фахівців як важлива проблема оптимального входження системи військової освіти у Болонський процес. *Військова освіта*. 2008. Вип. 8. С. 274–283.
3. Хацановський В.С. Підготовка персоналу миротворчих контингентів Збройних Сил України як педагогічна проблема. *Військова освіта*. 2016. Вип. 2. С. 58–66.
4. Керницький О.М. Педагогічна технологія формування психологічної готовності курсантів-льотчиків до льотної діяльності у вищому закладі військової освіти. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2014. Вип. 7. С. 168–174.
5. Приходько І.І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності. Харків : Акад., 2017. 745 с.
6. Okon W. U podstaw problemowego uczenia sie. Warszawa, 1994. 210 s.
7. Єремєєва В.М. Технологія вивчення основ дидактики. Житомир : Житомир. держ. пед. ун-тет, 2001. С. 79–140.
8. Ягупов В. Педагогіка. Київ : ВПЦ «Київський ун-т», 2000. 400 с.

Daniluk I. Pedagogical technology of teaching students organization of individual work with subordinates on the basis of a problem approach

The article analyzes the application of the problem approach in the preparation of future officers of the National Guard of Ukraine for combat operations. It is noted that the officers of this military formation of Ukraine are involved today in performing various multifunctional tasks that require developed thinking, psychological stability and flexibility of behavior. To determine the essence of the problem approach, a historical analysis of the scientific literature was conducted. Various scientific paradigms for the application of the problem approach in the training of future specialists are considered. The main contradictions of training of future officers are determined. The essence and features of the problem approach to training of future specialists are considered. The main comparative characteristics of the traditional learning paradigm are given. It is noted that today it is important in the training of future officers is the integrated use of traditional and problem-based training, which complement each other and compensate for certain shortcomings. To fully understand the advantages and features, the article compares the traditional and problem-based training of cadets. The pedagogical technology of problem-based teaching of cadets in the discipline «Information and propaganda support» is given and substantiated. The following types of increasing the degree of difficulty in the classroom are identified: problem presentation of knowledge by teachers in combination with the reproductive activities of cadets; problem statement in combination with independent work of cadets; combined lesson; partial search activity of cadets.

The basis of pedagogical technology of training of cadets of discipline «Information and propaganda maintenance» includes the characteristic of object of designing - educational process; taxonomy of tasks that gradually reflect a specific algorithm; pedagogical conditions that improve the training of cadets and create opportunities for their development in problematic situations; stages of individualized and group learning. Such technology includes methodological, organizational, technological, didactic, subjective and reflective components.

Key words: *future officers of the National Guard of Ukraine, professional training, problem-based training, pedagogical technology, combat missions.*